

Ochrana stvorenstva ako integrálna súčasť činnosti Environmentálnej subkomisie KBS (Konferencia Biskupov Slovenska)

 <https://doi.org/10.15633/9788363241032.11>

Ochrana stvorenstva je stále viac aktuálna v živote človeka. Venujú sa jej mnohé environmentálne organizácie tak na lokálnej úrovni, ale aj na úrovni jednotlivých štátov, ba aj celosvetovo. O environmentálnych otázkach sa dnes hovorí už na rôznych medzinárodných fórach. Žiaľ, iba hovorí. Aj nedávno skončená Biskupská synoda o Amazónii vo Vatikáne sa zaoberala okrem iného aj týmito otázkami.

Podľa slov Svätého Otca Františka, synoda zameraná na amazonský región s vytýčeným cieľom hľadať „nové cesty pre Cirkev a celostnú ekológiu“, umožnila Cirkvi načúvať „volaniu chudobných spolu s volaním sestry zeme“.²

1 Mons. prešovský arcibiskup a metropolita Prešov (Slovensko). Jezuitský. Biskupi Slovenska a člen Kongregácie pre východné cirkvi v Ríme. Doktor teológie a filozofie, doktor honoris causa z Varšavskej univerzity, Študoval na Pápežskom orientálnom inštitúte v Ríme a bol riaditeľom. Centrum východo-západnej spirituality v Košiciach. Predseda Podvýboru pre životné prostredie konferencie.

2 František, Adhort. Apost. *Querida Amazonia*, 2.02.2020, 1. 8.

Svätý Otec pripomenul štyri rozmery, ktoré synoda preberala. Rozmer, ktorý synoda sledovala, bol **ekologický**. Pápež spomenul ako „pioniersku osobnosť“ v tomto smere konštantínopolského patriarchu Bartolomeja. Ako momenty vývoja ekologického povedomia zbežne pripomenul Parížsku klimatickú konferenciu, encykliku *Laudato si'* a manifestácie mladých, pričom spomenul aj hnutie švédskej tínedžerky Greta Thunbergovej a ich slogan: „Budúcnosť je naša“.

Osobne si myslím, že najťažšie je prevychovať ľudí, ktorí si zvykli na istý životný štýl, ktorý ale veľmi zaťažuje prírodu. Áno produkujeme veľa odpadu, zbytočných obalov, plastov a rôznych iných záťaží pre prírodu, musíme to zmeniť!

Lenže aj biskupi majú s ekológiou nemalé problémy. *To nie je otázka teologická* – povedal mi jeden z biskupov KBS. Odpovedal som mu, že iba slepý človek nevidí, ako nás Pán Boh upozorňuje cez zmeny v prírode a klíme, že kráčame zlou cestou, cestou seba záhuby, keď si ničíme prírodu, keď ju znečisťujeme a nemiernym spôsobom života ju zaťažujeme natoľko, že ubúdajú živočíchy i rastliny, lebo ich otravujeme rôznymi nebezpečnými splodinami.

Už niekoľko rokov existuje pod Teologickou komisiou KBS aj Environmentálna subkomisia Konferencie biskupov Slovenska (ďalej len ES KBS), ktorú mám na starosti už 16 rokov. Pôsobia v nej bezplatne kňazi i laici, odborníci z rôznych oblastí. Obyčajne sa stretávame dvakrát do roka na pracovnej porade v Banskej Bystrici (v strede Slovenska) a usilujeme sa riešiť aspoň dielčie problémy, ktoré sa tykajú obyvateľov Slovenska. Snažíme sa uverejňovať konkrétne vyhlásenia pre spoločnosť, ktoré sú odkomunikované v Rádiu Lumen a sú uverejňované na internetovej stránke ES KBS.³

Uvediem postupne 5 vyhlásení ES KBS, ktorými sa snažíme oslovovať ľudí, aby sa zamysleli nad každým vyhlásením našej subkomisie a snažili sa svoj ďalší život vylepšiť a usmerniť podľa týchto vyhlásení.

ES KBS ešte v roku 2010 uverejnila vyhlásenie s názvom: **O znižovaní biodiverzity**.

Cieľom Medzinárodného roku biodiverzity 2010, ktorý bol vyhlásený OSN, je upozorniť všetkých ľudí našej planéty na prírodné bohatstvo, ktoré tu máme a poukázať na negatívny vývoj prejavujúci sa neustálym znižovaním biodiverzity. Biodiverzita, teda ekosystémová, druhová a genetická rozmanitosť živých organizmov (živočíchov, rastlín, húb atď.), sa znižuje predovšetkým z dôvodu

3 Viac informácií je na <http://enviro.kbs.sk>.

negatívnych dopadov ľudskej činnosti. Rozmanitosť stvorenstva je výsledkom Božej stvoriteľskej aktivity pre dobro človeka i celého sveta. Preto znižovanie rozmanitosti prírody je jasným znamením toho, že v určitých aktivitách ľudstvo nekoná rozvážne, teda v súlade s Božou vôľou, ktorá stvorenstvo vytvorila a odovzdala nám ho do zodpovedného užívania. Našou povinnosťou je stvorenú prírodu a životné prostredie primerane chrániť a zveľaďovať, nie ohrožovať a ničiť.

Rozmanitosť rastlinných a živočíšnych druhov na Zemi poklesla za posledných 35 rokov o jednu tretinu (podľa Svetového fondu na ochranu prírody, 2008). Slovensko, ako malá krajina v srdci Európy, oplýva veľkým počtom vzácnych druhov organizmov a ich spoločenstiev a preto predstavuje klenotnicu európskej biodiverzity. Vývoj druhovej rozmanitosti však nie je ani v našej krajine potešujúci. Podľa štatistiky bolo v roku 2006 na Slovensku ohrozených 38% lišajníkov, 54,6% machorastov, 42,6% vyšších rastlín, 49,1% mäkkýšov, 45,2% pavúkov, 57% rýb, 100% obojživelníkov, 96,1% plazov, 55,3% vtákov hniezdiacich v SR a 75,6% cicavcov.⁴ Ako kresťania by sme nemali zostať ľahostajní k takémuto trendu znižovania biodiverzity.

Rastliny ani živočíchy nemôžu žiť bez vhodného prostredia, čiže biotopu, a ak nám záleží, aby sa všetky druhy stvorené Bohom uchovali v čo najväčšej rozmanitosti, je potrebné chrániť a vytvárať tieto vhodné biotopy. Je našou zodpovednosťou uchovať dlhodobo budovanú sieť vzácnych a chránených území na Slovensku, ktoré sú zárukou prežitia rozmanitých druhov organizmov a nesmú byť poškodzované pri presadzovaní ekonomických záujmov. Biodiverzitu je potrebné udržiavať aj v obciach zachovaním fragmentov pôvodných a vytváraním náhradných biotopov, ktoré sa stanú útočiskom mnohých druhov rastlín a živočíchov.

V praktickom živote to znamená rešpektovať potreby zachovania biodiverzity, ochrany a tvorby prirodzených biotopov pri každej ľudskej činnosti. Pri hospodárení na pôde a v lese, pri stavbe a rekonštrukcii budov a pri akýchkoľvek zásahoch do prírodného prostredia je potrebné dodržiavať environmentálne princípy a opatrenia. Praktickým príkladom môže byť zatepľovanie budov s vytvorením úkrytov pre netopiere alebo hniezdenie lastovičiek a dážďovníkov, z ktorých každý jedinec denne vychytá až 3000 kusov hmyzu, vrátane komárov. Ďalším konkrétnym návodom je vytvárať v rámci

4 Enviromagazín, roč. 13, 2008, č. 3, s. 5.

záhrad a poľnohospodárskej krajiny bezzásahové územia (napr. medze), kde môžu žiť aj pôvodné druhy rastlín a živočíchov. Európska únia v rámci svojho programu Natura 2000 vytvára podmienky a prostriedky na kompenzáciu obmedzení z dôvodov ochrany prírody súkromným vlastníkom pôdy, ktoré je potrebné žiadať od kompetentných úradov v SR. Je dôležité zosúladiť záujmy ľudí so zachovaním stvorenstva v celej jeho rozmanitosti.

ES KBS víta a podporuje iniciatívu Roka biodiverzity a vyzýva všetkých kresťanov, aby aj v praxi čerpali z pokladu svojej viery a iniciatívne sa zasaďovali za zachovanie rozmanitosti Božieho stvorenstva v jej plnosti a krásе.

Prvé vyhlásenie ES KBS vydané 18.5.2016, ktoré vychádza v rámci Iniciatívy Laudato si' – pod názvom *Dosť bolo kultúry vyhadzovania – vyzýva k zodpovednému nakladaniu s odpadmi*. Vyhlásenie ES KBS k zodpovednému nakladaniu s odpadmi je zverejnené na internetovej stránke enviro.kbs.sk. Jeho odborným gestorom je Ing. Daniel Lešínský.

Iniciatíva Laudato si' pre Slovensko

Kedy ste naposledy držali v ruke nejaký odpad? Pred hodinou, dvoma, určite nie viac ako pred pár hodinami. Odpady sú našim každodenným spoločníkom, väčšinou ich neriešime, končia v koši. Pritom za každým odpadom je kus prírody a každý jeden odpad, či je to papier, plast alebo batéria, skrýva veľké množstvo materiálu a energie. Preto v spoločnom koši na ostatný komunálny odpad by malo končiť odpadu čo najmenej, no pohľad do kontajnerov na našich sídliskách tomu nenasvedčuje. Pritom až viac ako 80% odpadu vieme vytriediť!

Cirkev si naliehavosť témy životného prostredia a odpadov uvedomuje stále viac. Vo svojej, dnes už i medzi neveriacimi slávnej encyklike o ochrane spoločného domova *Laudato si'* (Buď pochválený), pápež František kriticky popisuje javy dnešnej doby ako konzumizmus, odpad, kultúra vyhadzovania a pod.: „Zdá sa, že zem, náš domov sa čoraz viac premieňa na obrovskú skládku smetí. Na mnohých miestach planéty starší ľudia s nostalgiou spomínajú na krajinu minulých čias, ktorá je dnes zaplavená odpadkami. [...] Okrem toho vieme, že sa vyplýtvá približne 1/3 vyprodukovaných potravín, a potraviny, ktoré vyhadzujeme ako by sme brali zo stola chudobným.“⁵ Tento neutešený stav stále viac pociťujeme aj u nás na Slovensku a žiaľ aj v našej

5 František, Enc. *Laudato si'* (Buď pochválený). *O ochrane spoločného domova*, 14.05.2015, 21. 50.

krásnej prírode pozorujeme stále viac nerozložiteľného odpadu. Podstata kultúry vyhadzovania neexistuje mimo nás, začína v našich rozhodnutiach a každý z nás pritom môže s úsmevom kráčať cestou radostnej skromnosti. Ako? Je potrebné začať tu a teraz postojom, že aj ja osobne sa chcem čo najviac priblížiť k dokonalému ekosystému stvorenstva so 100% recykláciou, teda bez odpadov. Stačí sa držať niekoľkých zásad zodpovedného nakladania s odpadmi u nás doma, v škole, v práci, či vo farnosti:

1. Predchádzam vzniku odpadov – konám tak aby odpad podľa možnosti ani nevznikol, napr.: kompostujem bioodpad, pijem vodu z vodovodu, či z prameňa; kupujem len to, čo skutočne potrebujem, pri nákupoch používam vlastné vrecká a tašky; kde to je možné, využívam vratné obaly, vyhýbam sa jednorazovým nádobám; uprednostňujem darčeky, ktoré sa časom nevyhodia – výlet, koncert, športové podujatie, divadlo, jazda na koni, dobrý domáci koláč a pod.

2. Opätovne využívam to, čo sa využiť dá, cez blízkych, darovaním alebo požičaním, cez bazáre, second-handy, centrá opätovného použitia, opravné servisy, uprednostňujem trvanlivé a opraviteľné veci pred jednorazovými, medzi priateľmi alebo v komunite zdieľam knihy, CD/DVD, hračky, športové či domáce náradie a pod.

3. Všetok vzniknutý odpad triedim, bežne sa v obciach zbierajú cez triedený zber plasty, papier, sklo, kovy, prípadne VKM (viacvrstvové kombinované materiály – „tetrapaky“) a bioodpad. Batérie, žiarovky a žiarivky sa spätne zbierajú v predajniach, pneumatiky v pneuservisoch, staré lieky v lekárnach, elektronika v elektropredajniach... Každá obec má mať podľa platného zákona o odpadoch zavedený triedený zber odpadov vrátane vlastného zberného dvoru. Ak nemáte takúto možnosť doma alebo v práci – pýtajte si od obce kontajnery, príp. farebné vrecia na jednotlivé materiály. Triedený zber väčšiny materiálov (papier, plasty, sklo...) by mal byť od 1.07.2016 pre obec bezplatný, náklady budú hradiť organizácie zodpovednosti výrobcov.

4. S potravinami zaobchádzam tak, aby som ich nemusel vyhadzovať – uvážení výber pri nákupe, spracovanie, primeraná porcia, vhodné uskladnenie, prípadné rozdelenie.

5. Odpady v žiadnom prípade nespálujem ani nevyhadzujem do prírody.

Tieto zásady by nám mali pomôcť znížiť produkciu zvyškového komunálneho odpadu, ktorý končí na skládkach Slovenska z dnešných priemerných 330 kg (!) na obyvateľa a rok na menej ako 50 kg. Dobrým triedením podporíme recyklačný priemysel, pomôžeme tak vytvoriť dlhodobé pracovné miesta,

zvýšime materiálovú sebestačnosť Slovenska, ktoré je dnes závislé na dovoze materiálov a energií. Dnes na Slovensku skládkujeme až 80% komunálnych odpadov, pritom recyklovať, resp. inak zhodnotiť by sa dalo viac ako 85% z nich.

Na tomto mieste vyzývame tiež kompetentné orgány štátnej správy a samosprávy, aby obyvateľom viac uľahčovali možnosti separovaného zberu a hľadali možnosti ich ďalšej motivácie. Začnime dnes – doma, v práci, v škole, vo farnosti či rehoľnom spoločenstve a nebojme sa ísť príkladom sami sebe, ostatným našim blízkym, kolegom a pod. Boh Stvoriteľ sa nám za to odmení materiálnym i duchovným úžitkom.

Druhé vyhlásenie ES KBS uverejnené 29.12.2016 sa týkalo zodpovedného vzťahu k prírode a krajine a má názov: **Starajme sa o prírodu a krajinu – o náš spoločný domov.**

Iniciatíva Laudato si' pre Slovensko

Pápež František v encyklike Laudato si' o starostlivosti o náš spoločný domov, s využitím príspevkov predchádzajúcich pápežov, mnohých vedcov, filozofov, teológov a spoločenských organizácií, ktoré obohatili myslenie ľudstva v tomto smere, poukazuje na hriechy ľudstva proti dielu Stvoriteľa narúšaním životného prostredia v globálnom i lokálnom rozsahu, naznačuje ich príčiny a naliehavo vyzýva k zjednoteniu celej ľudskej rodiny v snahe o dosiahnutie udržateľného stavu životného prostredia, čiže dobrého stavu nášho spoločného domova.

Slovensko je obdarené rozmanitou a krásnou prírodou, v ktorej sa tradičnou činnosťou človeka (baníctvo, hutníctvo, roľníctvo, lesníctvo, pastierstvo a pod.) vyformovala pestrá krajina, typická pre jednotlivé regióny. Pôvodná prírodná krajina sa menila na kultúrnu krajinu a to často práve v neprospech jej prírodných pomerov. Človek sa často k prírode správa v rozpore s Božím zámerom ako suverénny vládca bez ohľadu na zachovanie jej trvalej funkčnosti.

Veľkým prírodným bohatstvom Slovenska sú bohaté zdroje pitnej vody, ktorou sa žiaľ plytvá. Nadmernou chemizáciou poľnohospodárskej pôdy v minulosti došlo na mnohých miestach k preniku škodlivín do podzemných vôd, čím sa mnohé pramene a studne stali nepoužiteľnými. Dochádza tiež k znečisťovaniu riek a potokov nielen odpadkami, ale aj odpadovými vodami, čo má za následok úhyn vodných živočíchov. Problémom je aj prehrádzanie vodných

tokov malými vodnými elektrárnami, ktoré sú pre vodné živočíchy migračnými bariérami. Regulačnými úpravami stratili vodné toky svoj prirodzený charakter a zanikli viaceré vzácne mokrade.

K znečisťovaniu ovzdušia dochádza jednak z miestnych zdrojov ako aj atmosférickým prenosom so vzdialených zdrojov. Situácia sa stáva kritická najmä v bezprostrednom okolí priemyselných podnikov, vo veľkých sídelných aglomeráciách a v okolí dopravných tepien. Znečisťovanie ovzdušia vplyva na globálne zmeny klímy, ktoré sa prejavujú extrémnymi zmenami počasia.

Nevážime si ani poľnohospodársku pôdu, ktorá na jednej strane ubúda pod rozširujúcimi sa sídlami, dopravnými koridormi a vznikajúcimi priemyselnými parkami, na strane druhej však útlmom poľnohospodárstva značná rozloha pozemkov ostáva nevyužitá, zarastá a sukcesiou sa mení na les. Vyše 40% Slovenska pokrývajú lesy, ktoré sú nielen človekom pozmenené, ale aj prirodzené, dokonca so zvyškami prírodných lesov. Lesy sú stále častejšie postihované rôznymi druhmi kalamít. Aj lesné hospodárstvo čaká na dôslednejšiu ekologizáciu.

Zmeny jednotlivých zložiek krajiny zákonite vyvolávajú zmeny celkovej štruktúry krajiny, ktorá sa vzdaluje od tradičnej, vrátane krajinného obrazu. Na mnohých miestach krajinu hyzdia nelegálne skládky odpadov, k čomu prístupujú ešte aj staré environmentálne záťaže. Nadmerná produkcia odpadov si vyžaduje ich dôslednú separáciu a druhotné využitie.

Napriek tomu, že máme na Slovensku 9 národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí, rozvinutú národnú sústavu chránených území i európsku sústavu, celkove sa znižuje biologická rozmanitosť – biodiverzita. Zdá sa, že ochrana spoločenstiev rastlín a živočíchov nie je dostatočne účinná. Najprísnejší ochranný režim bez zásahu človeka sa uplatňuje len v 5. stupni ochrany na 2% územia Slovenska. Na druhej strane dochádza k nežiaduce-
mu „obohacovaniu“ prírody a krajiny inváznym šírením nepôvodných druhov rastlín, ktoré vytláčajú pôvodnú vegetáciu a niektoré druhy sú dokonca pre človeka nebezpečné. Mnohé z globálnych problémov, ktoré naznačil pápež František v encyklike *Laudato si'* sú aktuálne aj pre slovenské pomery. Je povinnosťou nás všetkých upozorňovať na ich príčiny a následky, snažiť sa o nápravu, zapájať sa do aktivít orientovaných na podporu udržateľného života ako spoločného dobra. Aj zdanlivá maličkosť vykonaná v prospech ochrany životného prostredia má význam pre zlepšenie starostlivosti o náš spoločný domov.

Tretie vyhlásenie ES KBS uverejnené v júni 2017 s názvom: **Povzbudenie kresťanov ku kladnému a zodpovednému vzťahu k stvorenstvu**

Iniciatíva Laudato si' pre Slovensko

Definitívny cieľ života človeka na zemi je nebo – večný život v Nebeskom kráľovstve, predsa veľkú časť života prežíva na zemi a nemôže byť ľahostajný jeho vzťah k okolitému svetu. Zvlášť to platí o kresťanoch, ktorí poučení Ježišom Kristom (Božím zjavením) vedia, že tu na zemi majú dočasné bývanie a definitívna vlasť je v nebi. V priebehu vekov vytvorilo sa aj u kresťanov nesprávne presvedčenie, že postoj človeka k stvorenstvu môže byť ľubovoľný zvlášť voči mimoludským formám života, a nie je v tom nijaký morálny problém.

Ekologická kríza niekoľkých posledných desaťročí, ktorá sa prejavuje strácaním sa druhov rastlín a živočíchov, zburcovala svedomie mnohých. Svätý Otec František v encyklike *Laudato si'* uvádza: „Každý rok miznú tisíce rastlinných a živočíšnych druhov, ktoré už nebudeme môcť nikdy poznať a ktoré naše deti už neuvidia, pretože sa navždy stratili. Veľká väčšina vyhynie pre príčiny, ktoré sú spojené s nejakou ľudskou činnosťou“.⁶

Sv. Ján Pavol II. v svojom Posolstve na Svetový deň pokoja v roku 1990 napísal: „Kresťania si obzvlášť uvedomujú, že ich úlohy v rámci celého stvorenia, ich povinnosti vzhľadom na prírodu a Stvoriteľa sú súčasťou ich viery.“⁷ Pápež František pripomína: „Biblické zákonodarstvo predkladá človeku rozličné normy nielen vo vzťahu k iným ľuďom, ale aj vo vzťahu k iným žijúcim bytostiam: «Ak uvidíš, že osol alebo býk tvojho brata spadol na cestu, neobracaj oči inde Ak idúcky nájdeš na strome alebo na zemi vtáčie hniezdo s mláďatami alebo vajcami, keď na mladých sedí matka, nesmieš vybrať matku spolu s mláďatami» (Dt 22, 4–6). V tomto zmysle sa odpočinok siedmeho dňa netýka iba človeka, ale tiež «aby si odpočinul tvoj býk a osol» (Ex 23, 12). Tak si uvedomujeme, že Biblia nedáva podnet na despotický antropocentrizmus, ktorý sa o iné stvorenia nestará“.⁸

Ako kresťania máme mať v úcte prírodu, rastliny a živočíchy žijúce v nej, ako aj kultúrne pestované rastliny a zdomácnené zvieratá. Máme rešpektovať ich ekologické potreby a u zvierat aj ich potreby správania. Človek oddávna

6 František, Enc. *Laudato si'*, op. cit., 33.

7 Ján Pavol II., *Pokoj s Bohom Stvoriteľom – Pokoj so všetkým stvorením*, Posolstvo k XXIII Svetový deň pokoja 1990, 15.

8 František, Enc. *Laudato si'*, op. cit., 68.

zvlášť zvieratá zotročuje, namiesto rešpektovania ich potrieb a harmonického vzťahu s nimi. A Svätý Otec ďalej píše: „Dnes cirkev nehovorí zjednodušujúco o úplnej podriadenosti ostatných stvorení človeku, akoby nemali hodnotu samy o sebe a my sme nimi mohli disponovať podľa ľubovôle!“ „Každé stvorenie má svoju vlastnú dobrotu a dokonalosť... Rozličné stvorenia, ktoré Boh chcel v ich vlastnom bytí, odzrkadľujú – každé svojim spôsobom – lúč nekonečnej Božej múdrosti a dobroty. Preto človek, aby sa vyhol nezriadenému používaniu vecí, má rešpektovať dobrotu, ktorá je vlastná každému stvoreniu.“⁹

Živé bytosti, ktoré nás obklopujú, nie sú len chvíľkovým zábleskom života, ktorý po čase definitívne zanikne, ale naopak budú mať naveky miesto v novom nebi a v novej zemi, keď Ježiš, náš Spasiteľ, zavŕši svoje kráľovstvo. Svätý Otec František o tom hovorí: „Takto pridávame ďalší argument na odmietnutie akejkoľvek despotickej a nezodpovednej nadvlády človeka nad ostatným stvorením. Konečným cieľom stvorenia nie sme my. Naopak, všetky napredujú spolu s nami a prostredníctvom nás k spoločnému cieľu, ktorým je Boh, v transcendentnej plnosti, kde vzkriesený Kristus objíma a osvecuje všetko.“¹⁰ Je to ozvena slov sv. Pavla apoštola z Listu Rimanom: „Stvorenie bolo podrobené márnosti – nie z vlastnej vôle, ale z vôle toho, ktorý ho podrobil a dal mu nádej, že aj samo stvorenie bude vyslobodené z otroctva skazy, aby malo účasť na slobode a sláve Božích detí“ (Rim 8, 20-21).

Oslávenie stvorenstva zmŕtvychvstalým Kristom je pre kresťana najväčším dôvod k úcte a rešpektovaniu stvorenstva, ku humánnemu postoju k všetkým živým bytostiam. Povzbudzujeme kresťanov v tom, aby úctu a rešpekt k stvoreniu prejavili kladným, zodpovedným prístupom, úprimnými modlitbami a dobrými skutkami.

Štvrté vyhlásenie ES KBS vydané 20.2.2017 sa týkalo vody a má názov: Voda je Božie pohladenie – chráňme vodu pre všetkých!

Voda – podivuhodná až zázračná tekutina. Chemicky veľmi jednoduchá zlúčenina, skladajúca sa z vodíka a kyslíka, napriek tomu stále prekvapuje svojimi vlastnosťami vedcov i laikov. Niektoré z týchto vlastností nie sú doteraz dostatočne známe a sú pre ľudí priam zázračné. Voda od nepamäti ľudstvo

⁹ Ibidem, 69.

¹⁰ Ibidem, 83.

fascinovala. A niet sa čomu čudovať, pokrýva 71% zemegule a tvorí obsah 65% ľudského tela. Je nevyhnutná pre život, zohráva úlohu v každom procese, ktorý prebieha v rastlinách, živočíchoch a tiež v neživej prírode. Osviežuje nás a pomáha nám, aby naše telo správne fungovalo. Z týchto a ďalších dôvodov zohráva táto jednoduchá substancija životne dôležitú úlohu v každej spoločnosti. Svojimi troma skupenstvami vytvára rovnováhu pre celú našu planétu. Ľudia si ju vždy vážili a nesmierne cenili.

Zásoby vody na Zemi sa dopĺňajú a to vďaka efektívnemu recyklačnému systému, ktorý tu funguje. Takmer každá kvapka vody, ktorú použijeme, si nájde svoju cestu do oceánov. Odtiaľ sa pôsobením slnka vyparí a potom sa vracia na zem v podobe dažďa. Tá istá voda sa používa znova a znova. Tento pozoruhodný proces je opísaný v Biblii: „Všetky rieky tečú do mora, a more sa neprepĺňuje. Kde vyvreli, k tomu miestu tečú rieky späť, aby sa odtiaľ znova vydali na cestu“ (Kaz 1, 7). Kolobeh vody je naozaj zázrak stvorenia!

Vzhľadom na to, aká dôležitá je voda pre život a akým úžasným spôsobom je zabezpečovaná, by nás nemalo prekvapovať, že v Biblii sa spomína vyše 700-krát. V Biblii sú jedinečné vlastnosti vody – zvlášť jej schopnosť udržiavať život a očisťovať – často použité na opis duchovných hodnôt (Porov. Iz 58, 11; Jn 4, 14). Skôr ako kňaz alebo diakon pokrstí dieťa, vysloví modlitbu nad vodou v krstiteľnici. Prosí v nej Ducha Svätého, aby jeho sila zostúpila do vody a na dieťa, ktoré bude pokrstené. Táto nádherná modlitba hovorí o spôsoboch, ako Boh používal vodu v dejinách spásy. Na záver sa hovorí o tom, že voda pri krste zmyje hriechy a prinesie nový život. Takmer na začiatku modlitby je táto veta: „Tvoj Duch sa už na počiatku stvorenia vznášal nad vodami, a tak voda už vtedy dostala schopnosť posväcovať.“

Zásoby vody na Slovensku sú zatiaľ v dostatočnom množstve. Vďaka stále pomerne vyváženému zastúpeniu krajinných prvkov, najmä lesov, máme dostatok vody, ktorá má dobrú chuť, ale aj samočistiacu schopnosť. Vďaka geomorfologickým vlastnostiam našej krajiny máme dobre zastúpenú rôznorodosť ekosystémov s relatívne vysokým podielom lesov (až 42%), ako aj ďalších stabilizačných krajinných prvkov akými sú pasienky, lúky. Množstvo kvalitnej podzemnej vody však klesá aj u nás. Slovenské územie je pospájané tokmi, ktoré pripomínajú cievy i vlásočnice ľudského tela udržiavajúce intenzívny život. Ich celková dĺžka presahuje 44 000 kilometrov. Tieto vlásočnice prechádzajú cez priemyselnú, poľnohospodársku a obývanú krajinu, ktorá ich znehodnocuje. Dôležitou stránkou je racionálne využívanie vody a tu je obrovská rezerva.

Stav vody v niektorých častiach sveta je alarmujúci a to nielen z hľadiska kvality, ale aj množstva vody. Súvisí to tiež so zvyšujúcim sa počtom obyvateľstva a neúmernou spotrebou, ktorá v niektorých bohatých oblastiach presahuje 1 000 litrov denne. Prírodné procesy, ktoré zabezpečovali kolobeh vody nemôžu poskytnúť dostatok vody pre všetkých obyvateľov Zeme a budú limitovať prežitie obyvateľstva. So zmeneným zastúpením krajinných prvkov sa kumulačná schopnosť krajiny bude znižovať. Dnešné ukazovatele poukazujú na tendenciu vyčerpávania prírodných zdrojov, najmä podzemných vôd. V niektorých častiach Slovenska, najmä Východoslovenskej nížiny, poklesla za posledných 30 rokov takmer o 5 metrov.

V encyklike *Laudato si'* pápež František pripomína: „Zabúdame, že aj my sami sme Zemou (porov. Gn 2, 7). Naše telo je zložené z prvkov planéty; jej vzduch dýchame a jej voda nás oživuje a občerstvuje. Nič z tohto sveta nám nie je ľahostajné.“¹¹

Čo môžeme pre ochranu vody urobiť my v našom každodennom živote? Správať sa rozvážne, starostlivo, zodpovedne k vodným zdrojom, neznečisťovať odpadom prírodu, okolie vodných tokov, prameňov, vodojemov, šetriť pitnú vodu, zachytávať dažďovú vodu na zavlažovanie záhrad, vychovávať deti v úcte k vode ako Božiemu daru.

Podľa pápeža Františka voda je otázkou prvoradej dôležitosti, pretože je nevyhnutná pre ľudský život a udržanie suchozemských a vodných ekosystémov. Dostupnosť vody bola relatívne dlhší čas konštantná, ale dnes na mnohých miestach dopyt prevyšuje udržateľnú ponuku, čo má z krátkodobého i dlhodobého hľadiska vážne dôsledky. Vo viacerých oblastiach Zeme je tendencia privatizovať vodné zdroje a premeniť na tovar, ktorý podlieha zákonom trhu. V skutočnosti je prístup k pitnej a zdravotne vyhovujúcej vode podstatným, základným a univerzálnym ľudským právom, pretože od neho závisí prežitie osôb a je teda podmienkou uplatňovania ostatných ľudských práv.

Vyjadrenia pápeža Františka sú pre Slovensko veľmi aktuálne. Vyzývame štátne a samosprávne subjekty, aby vo svojich rozhodnutiach a konaniach chránili vodné zdroje, prijali a realizovali opatrenia na zadržiavanie vody v krajine a udržali dostupnosť pitnej vody pre obyvateľov ako základné ľudské právo.

¹¹ Ibidem, 3.

„Pri zdôrazňovaní toho, že človek je obrazom Boha, by sme nemali zabúdať, že každé stvorenie má funkciu a žiadne nie je nadbytočné. Celý materiálny vesmír je rečou Božej lásky, nesmiernej Božej náklonnosti voči nám. Pôda, voda, hory – to všetko je Božím pohladením,“ uvádza pápež František v encyklike.¹²

Nezabúdajme na to, že voda je Božím pohladením a chráňme ju pre všetkých!

Napokon, zatiaľ posledné, **piate vyhlásenie** ES KBS ku klimatickým zmenám, sme uverejnili 4. októbra 2019 a má názov: **Spoločne za stvorenie**.

ES KBS sa pridáva k hlasom, ktoré upozorňujú na klimatické zmeny a varujú pred ich negatívnymi následkami, na výrazný pokles biodiverzity, na rozvoj kultúry konzumu a vyhadzovania, kde vec či pôžitok je viac ako vzťah. My ľudia, ako slobodné a rozmyšľajúce bytosti sme zodpovední za tento vývoj, za svoj postoj k ostatným vrátane budúcich generácií, ako aj k prírode a životnému prostrediu okolo nás.

Pápež František vo svojej encyklike o starostlivosti o náš spoločný domov *Laudato si'* píše: „Snažia sa iba zredukovať niektoré negatívne vplyvy klimatických zmien. Mnohé príznaky však naznačujú, že tieto vplyvy môžu byť stále horšie, ak budeme pokračovať v súčasných modeloch výroby a spotreby. Preto sa stal naliehavým a bezodkladným rozvoj politiky, ktorá by v budúcich rokoch radikálne znížila emisie oxidu uhličitého a ostatných znečisťujúcich plynov, napríklad nahradením fosílnych palív a rozvojom obnoviteľných zdrojov energie.“ Dodáva, že možno sledovať istý, no nie dostatočný pokrok: „že v niektorých krajinách sa zaznamenal pokrok, ktorý začína byť významný, aj keď ešte zďaleka nedosahuje zásadné proporcie... Tieto dobré postupy však ešte ďaleko nie sú všeobecné“.¹³

Možnosti sú reálne. Preto vyzývame všetkých ľudí za aktívny prístup k riešeniu týchto spoločných problémov. V každodennom živote presadzujeme dobrovoľnú skromnosť, uprednostňujeme nízko-emisnú dopravu, obnoviteľné zdroje energií, predchádzame vzniku odpadov, konzumujeme predovšetkým lokálne a sezónne potraviny, chránime vodné zdroje a prírodné ekosystémy.

¹² Ibidem, 84.

¹³ Ibidem, 26.

Žime tak, aby sa aj deti našej i ďalších generácií mohli tešiť z krásy prírody okolo nás a dobrým vzťahom medzi nami. Len spoločnými silami môžeme ochrániť Božie stvorenstvo okolo nás. Nie je totiž možné chrániť ľudský život bez toho, aby sme zároveň nechránili prostredie do ktorého vstupuje a v ktorom jestvuje.

ES KBS zorganizovala 25. a 26. mája 2018 v Ľutíne medzinárodnú odbornú konferenciu a rodinno-ekovýchovné podujatie zamerané na ochranu stvorenstva – prírody a životného prostredia v živote bežného kresťana. Konalo sa pod záštitou Prešovského arcibiskupstva a predsedu ES KBS Mons. Jána Babjaka, SJ, prešovského arcibiskupa metropolitu.

V Banskej Bystrici sa konalo 19. júna 2017 pracovné zasadnutie Environmentálnej subkomisie Konferencie biskupov Slovenska (ES KBS). Viedol ho jej predseda – prešovský arcibiskup metropolita Mons. Ján Babjak, SJ.

Subkomisia v roku 2016 v rámci iniciatívy „*Laudato si' pre Slovensko*“, vychádzajúcej z encykliky pápeža Františka, okrem štyroch vyhlásení, ktoré nabádajú k zodpovednému nakladaniu s odpadmi, k zodpovednému vzťahu k pôde, k prírode, k vode.

Členovia subkomisie napísali dvadsať úvodníkov do Metropolitného časopisu Gréckokatolíckej cirkvi Slovo, publikovali ďalšie texty, zúčastnili sa konferencií, seminárov a podujatí na Slovensku i v zahraničí. ES KBS sa zaoberala obsahom ďalších vyhlásení k témam životného prostredia, ktoré chce vydávať v ďalších rokoch, o environmentálnej výchove, o znečisťovaní ovzdušia, ale najmä prípravou vyhlásenia o lesoch, ako výzvy na „zmierenie“ v prospech udržateľného obhospodarovania slovenských lesov.

Členovia ES KBS tiež diskutovali o možnostiach podpory ekologického pestovateľstva, chovateľstva a produkcie zdravých potravín na Slovensku, o zodpovednom prístupe k poľnohospodárskej krajine, o udržaní ľudí na vidieku, o dovoze potravín a sebestačnosti, o pôde ktorá by stačila uživiť všetkých, o obchodných reťazcoch a princípoch trhu, o otázke „automobilizmus alebo orná pôda?“.

Na internetovej stránke ES KBS sa môžeme podrobne dočítať o práci na zasadnutiach spomínanej subkomisie, ale aj o jej vyhláseniach.

Vyhlásenia subkomisie:

1. Spoločne za stvorenstvo (2019)

Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie ku dňu sv. Františka z Assisi, patróna ekológie Environmentálna subkomisia Konferencie biskupov Slovenska sa pridáva k hlasom, ktoré upozorňujú na klimatické zmeny a varujú pred ich negatívnymi následkami, na výrazný pokles biodiverzity, na rozvoj kultúry konzumu a vyhadzovania, kde vec či pôžitok je viac ako vzťah. My ľudia, ako slobodné a rozmyšľajúce bytosti sme zodpovední za tento ...

2. Povzbudzujeme kresťanov ku kladnému a zodpovednému vzťahu k stvorenstvu (2017)

Iniciatíva *Laudato si'* pre Slovensko. Povzbudenie ku kladnému a zodpovednému vzťahu k stvorenstvu Definitívny cieľ života človeka na zemi je nebo – večný život v Nebeskom kráľovstve, predsa veľkú časť života prežíva na zemi a nemôže byť ľahostajný jeho vzťah k okolitému svetu. Zvlášť to platí o kresťanoch, ktorí poučení Ježišom Kristom (Božím zjavením) vedia, že tu na zemi majú dočasné ...

3. Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie KBS o vode (2017)

Iniciatíva *Laudato si'* pre Slovensko. Voda je Božie pohladenie – chráňme vodu pre všetkých! Voda – podivuhodná až zázračná tekutina. Chemicky veľmi jednoduchá zlúčenina, skladajúca sa z vodíka a kyslíka, napriek tomu stále prekvapuje svojimi vlastnosťami vedcov i laikov. Niektoré z týchto vlastností nie sú doteraz dostatočne známe a sú pre ľudí priam zázračné. Voda od nepamäti ľudstvo fascinovala. A niet...

4. O zodpovednom vzťahu k prírode a krajine (2016)

Iniciatíva *Laudato si'* pre Slovensko. Starajme sa o prírodu a krajinu – o náš spoločný domov! Pápež František v encyklike *Laudato si'* o starostlivosti o náš spoločný domov, s využitím príspevkov predchádzajúcich pápežov, mnohých vedcov, filozofov, teológov a spoločenských organizácií, ktoré obohatili myslenie ľudstva v tomto smere, poukazuje na hriechy ľudstva proti dielu Stvoriteľa narušaním životného prostredia...

5. O zodpovednom vzťahu k pôde (2016)

Iniciatíva *Laudato si'* pre Slovensko. Chráňme a opatrujme si pôdu! Vychádzajúc z myšlienok pápeža Františka vydávame nasledujúce...

6. Dosť bolo kultúry vyhadzovania – k zodpovednému nakladaniu s odpadmi (2016)

Iniciatíva *Laudato si'* pre Slovensko. Dosť bolo kultúry vyhadzovania Kedy ste naposledy držali v ruke nejaký odpad? Pred hodinou, dvoma, určite nie viac ako pred pár hodinami. Odpady sú našim každodenným spoločníkom, väčšinou ich neriešime, končia v koši. Pritom za každým odpadom je kus prírody a každý jeden odpad, či je to papier, plast alebo batéria, skrýva veľké množstvo...

7. Návrat k pôde môže byť dobrá cesta pre mladých aj pre nezamestnaných (2014)

Výzva Environmentálnej subkomisie KBS ku Dňu stvorenstva 1.09.2014 Slovensko je krásna krajina s významným podielom vidieka a dávnou tradíciou poľnohospodárstva. Máme viac ako 2 milióny hektárov poľnohospodárskej pôdy vo veľmi pestrom mikroklimatickom a pôdno-druhovom zastúpení, od nížin až po vysokohorské lúky. To nás predurčuje na produkciu pestrej palety plodín a chov rôznych druhov hospodárskych zvierat. Slovensko bolo...

8. Potrebe návratu k živej prírode – k stvorenstvu (povzbudenie Environmentálnej subkomisie KBS do nového roku 2013)

Svätý otec Benedikt XVI. v posolstve k Svetovému dňu pokoja napísal: „Rodina potrebuje domov a jej primerané životné prostredie, do ktorého môže votkať svoje vzťahy. Pre ľudskú rodinu je takýmto domovom zem, životné prostredie, ktoré nám dal Boh, Stvoriteľ, aby sme ho obývali tvorivo a zodpovedne.“¹⁴ Ide o nás, o naše rodiny, o ich zdravý...

9. Na cintorínoch dajme prednosť prirodzenej kráse (2012)

Výzva Environmentálnej subkomisie Konferencie biskupov Slovenska k mesiacu november V súvislosti s blížiacou sa spomienkou na našich zosnulých mnohí z nás navštívia cintoríny, aby si uctili pamiatku najbližších a pomodlili sa za spásu ich duší. Tradičným prejavom našej úcty je aj skrášlenie hrobov kvetmi a zapálenie sviečok. Dajme však prednosť prirodzenej kráse živých či sušených kvetov...

14 Benedikt XVI., *LXI Posolstvo pre Svetový deň mieru* 2008, č. 7.

10. Ochrana stvorenstva, RIO+20 a my (2012)

Už o niekoľko dní, 20. júna 2012, sa začína v brazílskom meste Rio de Janeiro Konferencia OSN, svetový summit lídrov jednotlivých krajín o trvalo udržateľnom živote na Zemi. Podujatie s názvom RIO+20 sa uskutoční po 20 rokoch od prvého takéhoto stretnutia v roku 1992. Lídri a zástupcovia jednotlivých krajín sa stretnú, aby hľadali spoločne cestu...

11. Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie KBS k rozvoju vidieka na Slovensku (2011)

V mnohých oblastiach Slovenska pozorujeme snahu o rozvoj a oživenie života na vidieku. Tieto snaženia vítame a chceme povzbudiť všetkých ľudí, tak veriacich, ako aj neveriacich, aby sa pričínili o skvalitnenie života a jeho skrášlenie v našich obciach. Výsledky štatistík ukazujú, že Slovensko je krajinou s prevažujúcim vidieckym osídlením. V porovnaní so situáciou v krajinách Európy...

12. Stanovisko Environmentálnej subkomisie KBS k Medzinárodnému roku lesov (2011)

V sídle OSN v New Yorku bol vo februári 2011 oficiálne otvorený Medzinárodný rok lesov s heslom: Forest for People – Les pre ľudí. Na Slovensku je doplnené toto heslo o jeho druhú časť: People for Forest – Ľudia pre les. Cieľom tejto iniciatívy je zvýšiť povedomie a posilniť trvalo udržateľné obhospodarovanie lesov, ochranu prírody...

13. Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie KBS k problematike životného prostredia v meste (2011)

Na území Slovenska vznikali prvé mestá ako trhové strediská a v 13. storočí získali niektoré z nich výsady slobodných miest. Vytvárali sa väčšinou pri dôležitejších cestách, stoličných hradoch, biskupskom sídle, významných brodov a podobne. Po tatárskom vpáde do Strednej Európy prichádzajú na naše územie kolonisti z nemeckých krajov a zakladajú banícke a remeselné strediská. V...

14. Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie Konferencie biskupov Slovenska k Medzinárodnému roku biodiverzity (2010)

Cieľom Medzinárodného roku biodiverzity 2010, ktorý bol vyhlásený OSN, je upozorniť všetkých ľudí našej planéty na prírodné bohatstvo, ktoré tu máme

a poukázať na negatívny vývoj prejavujúci sa neustálym znižovaním biodiverzity. Biodiverzita, teda ekosystémová, druhová a genetická rozmanitosť živých organizmov (živočíchov, rastlín, húb atď.), sa znižuje predovšetkým z dôvodu negatívnych dopadov ľudskej činnosti. Rozmanitosť stvorenstva...

15. Chránime stromy pri cirkevných objektoch (2005)

Stromy sú osobitnou skupinou organizmov v rastlinnej ríši. Niektoré rastliny sú primitívne a nemajú telo rozdelené na orgány a tak sú viac menej kolóniou buniek. Väčšinou sú však rastliny vyššie organizované s orgánmi špecifikovanými na potrebné funkcie. Také sú aj stromy. Koreň je „hlavou“, koruna „telom“, drevo „kostrou“, kambium a lyko „svalstvom“ so zložitým cievnym...

16. Výzva Environmentálnej subkomisie KBS k zodpovednému prístupu ku odpadom (2009)

Keď sa Pán Boh za denného vánku prechádzal po rajskej záhrade a zavolať na Adama „Kde si?“, Adam bol skrytý medzi stromami záhrady, lebo sa bál Boha, pretože bol nahý (porov. Gn 3,8-9). Z tohto biblického textu sa zračia dve nepopierateľné pravdy, že rajská záhrada s celým svojim stvorenstvom je úžasným Božím chrámom, v ktorom sa...

17. Konferencia biskupov Slovenska k problematike trápenia zvierat (2004)

V médiách sa občas objavujú správy o týraní zvierat človekom a neraz priamo chovateľom – podnikateľom. Zvieratá sú ponechané na pomalé hynutie hladom pre ekonomické ťažkosti chovateľa, umiestnené sú v nevhodných priestoroch, prípadne dlhodobo vystavené nepriazni počasia. Takéto a podobné postoje človeka sú nemorálne. Zvieratá cítia bolesť aj pohodu, preto necitlivosť človeka voči týmto tvorom...

Publikácie ES KBS¹⁵

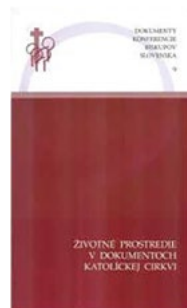
1. *Ochrana stvorenstva v živote krestana*. Zborník z konferencie, Lutina 25.-26. mája 2018. Bratislava : Konferencia biskupov Slovenska, 2018

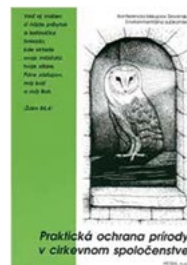
2. *Pôda ako Boží dar a jej zodpovedné využívanie v súčasnom svete*. Zborník prednášok z rovnomennej konferencie konanej v Lutine 22.-23. mája 2015. Prešov : Environmentálna subkomisia KBS a Gréckokatolícke arcibiskupstvo, 2015

3. *Životné prostredie v dokumentoch Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2010.

4. *Praktická ochrana prírody v cirkevnom spoločenstve*. Prešov : Petra, 2007.

¹⁵ Všetky publikácie si môžete stiahnuť vo formáte pdf na stránke: http://enviro.kbs.sk/?page_id=50.

5. *Chráňme stromy pri cirkevných objektoch*. Leták, 2005.

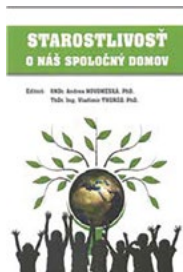
6. *EKO OKO. Katechézy environmentálnej výchovy v rámci náboženskej výchovy*. Banská Bystrica : Diecézne katechetické centrum, 2003.

7. *Kresťanstvo a vzťah človeka k stvorenstvu*. Zborník prednášok z rovnomennej konferencie konanej v Prešove dňa 17. októbra 2003. Prešov : Petra, 2003.

8. *Starostlivosť o náš spoločný domov*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2017

Slovenský preklad nemeckej publikácie o ochrane prírody pri kostoloch a cirkevných objektoch pripravuje na vydanie Environmentálna subkomisia pri Konferencii biskupov Slovenska, ktorá sa 8. novembra 2019 zišla v Banskej Bystrici pod vedením svojho predsedu, prešovského eparchu Mons. Jána Babjaka.

Na programe rokovania boli výroky a komentáre k náuke Magistéria Cirkvi s ekologickou problematikou, ktoré by mali byť vydané v roku 2007. Ako informoval člen subkomisie Milan Lichý, zúčastnení odborníci z oblasti životného prostredia diskutovali aj o znení textu programu „*Kresťanstvo a stvorenstvo v treťom miléniu*“. Subkomisia sa okrem toho zaoberala konkrétnymi prípadmi znečisťovania životného prostredia nevhodným používaním priemyselných kalov na hnojenie pôdy v obci Prestavky i v iných obciach na Slovensku.

Názov článku	Dátum vydania	Servis
Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie KBS ku klimatickým zmenám	04.10.2019	DOM
Environmentálna subkomisia pripravila konferenciu a ekovýchovnú akciu	30.05.2018	DOM
V Banskej Bystrici bolo pracovné zasadnutie Environmentálna subkomisia KBS	19.06.2017	DOM
Environmentálna subkomisia vydala vyhlásenie Voda je Božie pohladenie	20.02.2017	DOM
Environmentálna subkomisia vydala vyhlásenie o vzťahu k prírode a krajine	30.12.2016	DOM
Zástupcovia Environmentálnej subkomisie KBS boli na konferencii v Užhorode	14.10.2016	ZAH
V Banskej Bystrici sa stretli členovia Environmentálnej subkomisie	12.09.2016	DOM
Subkomisia KBS vydala vyhlásenie "Dost' bolo kultúry vyhadzovania!"	18.05.2016	DOM
Environmentálna subkomisia KBS na zasadnutí v Banskej Bystrici	06.04.2016	DOM
Environmentálna subkomisia KBS sa stretla na rokovaní v Banskej Bystrici	16.09.2015	DOM
Environmentálna subkomisia organizuje konferenciu o využívaní pôdy	25.02.2015	DOM

Názov článku	Dátum vydania	Servis
Environmentálna subkomisia KBS debatovala o konferencii Pôda ako Boží dar	22.01.2015	DOM
O pôde rokovala v Banskej Bystrici Environmentálna subkomisia KBS	06.10.2014	DOM
Environmentálna subkomisia KBS zasadala v B. Bystrici	09.05.2013	DOM
Členovia Environmentálnej subkomisie KBS rokovali v Banskej Bystrici	28.09.2012	DOM
Environmentálna subkomisia KBS zasadala v Banskej Bystrici	06.06.2012	DOM
Opäť zasadala Environmentálna subkomisia KBS	07.07.2010	DOM
Vyhlásenie Environmentálnej subkomisie Konferencie biskupov Slovenska	02.07.2010	DOM
V Banskej Bystrici rokovala Environmentálna subkomisia KBS	28.05.2010	DOM
Zasadnutie Environmentálnej subkomisie pri KBS	03.12.2007	DOM
V Banskej Bystrici sa stretla Environmentálna subkomisia KBS	23.04.2007	DOM

